

ارزیابی توانمندی‌های اکوتوریستی جزیره قشم

حسین حاتمی نژاد^۱

استادیار دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، تهران، ایران

تقی کریمیان

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم دانشگاه تهران، تهران، ایران

مهدی حاجیلو

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

مجید رحمانی سریاست

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

فعالیت گردشگری، به عنوان گسترده‌ترین فعالیت خدماتی جهان، از منابع مهم رونق اقتصادی (اشتغال‌زایی، کسب درآمدهای ارزی، کاهش فقر و غیره) و افزایش تبادل و تعامل اجتماعی محسوب می‌شود، در این میان اکوتوریسم یکی از انواع گردشگری وارزشمندترین شاخه طبیعت گردی بوده که قصد دارد به شیوه خردمندانه‌ای با کمترین اثر منفی بر طبیعت و فرهنگ منطقه، بیشترین فایده را برای آن داشته باشد. اکوتوریسم وسیله‌ای برای تحقق اهداف پایداری توسعه می‌باشد، زیرا راهکارهای مشابهی را برای رفع مشکلات فعلی ارائه می‌دهد. با توجه به اینکه ایران یکی از پرجاذبه‌ترین کشورهای جهان است که از لحاظ تنوع اقلیمی و آثار باستانی و تمدنی در رده کشورهای برتر جهان قرار دارد، اما متأسفانه از لحاظ جذب طبیعت گردان و درآمد حاصل از آن دارای جایگاه شایسته‌ای نیست. لذا تحقیق حاضر با هدف بررسی و ارزیابی توانمندی‌های اکوتوریستی جزیره قشم با تأکید بر چالش‌های پیش روی توسعه اکوتوریسم در جزیره انجام شده است. در این پژوهش که جمع‌آوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و پیمایشی صورت گرفته است، روش پژوهش توصیفی-تحلیلی می‌باشد که از روش پرسشنامه‌ای برای پاسخگویی به سؤالات تحقیق استفاده گردید که در این روش بر اساس فرمول کوکران 321 پرسشنامه توزیع گردید و با استفاده از نرم افزار SPSS به تجزیه و تحلیل نتایج پرداخته شد. نتایج نشان داد بین توسعه شاخص‌های زیرساختی اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی با جذب گردشگر در منطقه رابطه معنی داری در جزیره وجود دارد بدین معنی که تقویت شاخص‌های یاد شده در جذب گردشگران در منطقه و توسعه اقتصادی سهم بسزایی داشته است و در ادامه راهکارهایی برای توسعه اکوتوریسم منطقه پیشنهاد شده است.

کلمات کلیدی: ارزیابی توانمندی‌ها، اکوتوریست، جزیره قشم

مقدمه

ایران کشوری با جاذبه‌های فراوان می‌باشد. غنای جاذبه‌ها در ایران موجب شده است که آن را جهانی در یک مرز بنامند. جاذبه‌های ایران آنقدر متنوع است که تقریباً برای هر سلیقه‌ای انگیزه کافی برای سفر بدین کشور را به وجود می‌آورد (نصیری زاده و توتونچی، ۱۳۸۲، ص ۲۱۴). امروزه گردشگری به عنوان یکی از صنایع، از بخش‌های اقتصادی با رشد بسیار بالا در جهان، به خصوص در کشورهای در حال توسعه است (Rinzin et al, 2007, p111). در دهه‌های اخیر گردشگری به عنوان گسترده‌ترین فعالیت خدماتی مطرح بوده است و همه کشورها در رقابتی تنگاتنگ برای بهره‌گیری از مزایای این فعالیت بوده‌اند. جهانگردی و توریسم به عنوان یکی از ابزار و مؤلفه‌های مهم توسعه و محرومیت زدایی به شمار می‌رود. امروزه گردشگری به عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد جهانی سهم چشمگیری را در معادلات بین‌المللی ایفا کرده است. از این رو با توسعه فعالیت‌های گردشگری و شناساندن بخشی از جاذبه‌های جهانگردی ایران، می‌توان به بهبود و ارتقای سطح این فضاها کمک شایانی کرد. جذابیت مناطق اکوتوریستی می‌تواند به عنوان یکی از فاکتورهای اصلی و مهم در گردشگری مطرح باشد، زیرا جاذبه‌های زیست محیطی و طبیعی محصولات ارزشمند جذب توریست است که در برنامه‌ریزی‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد. وظیفه اصلی جذب گردشگر حفاظت از منابع توریستی محسوب می‌شود و باید سعی کافی بعمل آید تا با تعیین مقررات و قوانین لازم، ویژگی‌های طبیعی منطقه حفظ گشته و حتی المقدور از هر نوع اقدامی که صدمه‌ای به آن وارد آورد، با دور اندیشی کافی جلوگیری به عمل آید (ثانی ۱۳۷۶، ص ۱۱۰ و ۱۵۳).

والارس ۱ و پیرس ۲ اکوتوریسم را سفر به مناطق طبیعی تقریباً دست نخورده می‌دانند که به منظور مطالعه و کسب لذت انجام می‌شود (Wallarce, G. N. & Pierce, S. M, 1996, p102). بر اساس یکی از مدل‌های عمومی و معروف، اکوتوریسم از چهار عنصر اساسی تشکیل شده است: عرضه کننده، ترتیبات و امکانات محیطی، تجربه و اکوتوریست (پرنون، ۱۳۹۲، ص ۱۵). ترکیب این چهار عنصر، سازنده اکوتوریسم خواهد بود، بسیاری از تحقیقاتی که تا کنون انجام شده است بر اکوتوریست‌ها تمرکز داشته است و طیف وسیعی از تحقیقات و مطالعات به تشریح اهمیت اکوتوریست در تعریف اکوتوریسم پرداخته‌اند. بر این اساس عناصر مشترک مرتبط با اکوتوریست که در تعریف اکوتوریسم ذکر می‌گردند عبارتند از:

- تجربه دست اول از برخورد با طبیعت؛
- سطح بالایی از آمادگی برای مشارکت در توسعه پایدار اکوتوریسم؛
- کمک کردن به سلامت و کیفیت جاذبه‌های طبیعی؛
- استفاده از پدیده‌های طبیعی که تقریباً بکر و دست نخورده مانده‌اند؛
- قائل شدن اهمیت بیشتر و تماس نزدیک با حیات وحش، فرهنگ محلی و مسائل مربوط به حفظ و حراست از محیط زیست و منابع طبیعی (McDill Marc & et al, 1999, p323).

¹ Wallarce

² Pierce

در این بین اهمیت جزیره قشم بعنوان بزرگ‌ترین جزیره ایران و همچنین بزرگ‌ترین جزیره خلیج فارس می‌باشد، قشم همچنین بندر آزاد تجاری نیز هست که این جزیره را از این لحاظ در تجارت جهانی بسیار ارزشمند کرده است (امینی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۲۶۴). جزیره قشم به دلیل وجود دامنه وسیع جذابیت‌های اکوتوریستی مانند جنگلهای دریایی حرا بسیار معروف است. به گفته دانشمندان محیط زیست، در حدود ۱/۵٪ پرندگان جهان و ۲۵٪ پرندگان بومی ایران، سالانه به جنگلهای حرا که اولین ژئوپارک طبیعی دنیاست مهاجرت می‌کنند (همان منبع، ص ۳۱۳). با توجه به این موضوعات، مطالعه بر اکوتوریسم جزیره قشم ضروری به نظر می‌رسد. پژوهش حاضر در پی بررسی این مهم که:

- آیا جاذبه‌های اکوتوریستی در منطقه توانسته است راهگشایی در جهت توسعه منطقه مورد مطالعه و عامل ایجاد بسترهای مناسب از منظر اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی در منطقه می‌باشد؟
- قابلیت‌های انسانی، اقتصادی، فرهنگی و جغرافیایی جزیره قشم در جذب گردشگران چه تاثیری دارد؟
- جاذبه‌های گردشگری و اکوتوریستی جزیره قشم با چه چالش‌هایی روبرو است؟

در این رابطه به بررسی فرضیه‌های تحقیق می‌پردازیم که:

- به نظر می‌رسد که بین توسعه زیرساخت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی با جذب گردشگر رابطه معناداری وجود دارد.

- به نظر می‌رسد که بین مدیریت محلی با جذب گردشگر و توسعه گردشگری رابطه معناداری وجود دارد.
- به نظر می‌رسد که بین چالش‌های گردشگری جزیره قشم با کمبود نیروی‌های آموزش دیده و متخصص برای معرفی جاذبه‌های گردشگری، عدم آشنایی با دانش روز گردشگری، فصلی بودن خدمات و عدم وجود زیرساخت‌های گردشگری در جزیره رابطه وجود دارد.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

از آنجائیکه رشد جهانی توریسم یک ثروت بادآورده اقتصادی و جهانی را به ارمغان آورده، بنابراین در اولویت طرح‌ها و برنامه‌ها و جوامع سراسر جهان قرار گرفته است (Gunn, 2002, p18). شناخت محیط مهم‌ترین اصل در فرهنگ و جغرافیای رفتاری انسانها نسبت به تعهد مسؤلانه آن‌ها در تبادل آنچه که طبیعت به آنها عرضه می‌کند می‌باشد (اذانی، ۱۳۸۴، ص ۵). اکوتوریسم یا گردشگری در طبیعت، گونه‌ای از گردشگری است که در آن گردشگران برای دیدن از مناطق طبیعی خالی از سکنه و بکر جهان سفر می‌کنند و به تماشای گیاهان، و پرندگان و ماهی‌ها و دیگر جانوران می‌پردازند. به این گونه از گردشگران که به دیدن از زیست بوم و طبیعت زنده می‌پردازند، اکوتوریسم یا بوم گردشگر گفته شده است (ایزاک، ۱۳۷۶، ص ۴۹). گردشگری محیطی یا اکوتوریسم از دیگر تعاریفی است که امروزه گسترش فراوانی یافته است. برای بسیاری از سازمانهای محیطی و توسعه‌ای اکوتوریسم به عنوان بخشی از گردشگری پایدار تلقی می‌شود که گاهی از آن به گردشگری طبیعی نیز یاد می‌کنند (خشنود، ۱۳۸۶، ص ۱۲). یکی از راهبردهایی که اخیراً در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته، توسعه و گسترش توریسم در نواحی محروم و دارای پتانسیل لازم برای گردشگری می‌باشد (قادری، ۱۳۸۳، ص ۳۶). گردشگری به عنوان

راهبردی که می‌تواند با توجه به اثر بخشی خاص خود به مناطق جغرافیایی کمتر توسعه یافته حیات دوباره بدهد و آنها را پابرجا نگه دارد (فنل، ۱۳۸۵، ص ۳۰۱). بر این اساس سازمان جهانی گردشگری در بیانیه مانیل، گردشگری را نیاز اساسی در هزاره سوم معرفی کرده است (Hall, 2006, p 427).

موضوع اکوتوریسم یا طبیعت گردی در سطح بین‌المللی توجه بسیار زیادی را به خود معطوف کرده است، زیرا با استفاده از روشها و مدل‌های سود و هزینه می‌تواند برای رسیدن به توسعه پایدار بسیار مفید و سودمند باشد. بلانگی و مهتا به نقش مهم احیای اکولوژیکی مناطق در زمینه اکوتوریسم اشاره می‌کنند و آنرا نگرش مهمی برای برنامه ریزی توریسم می‌دانند و معتقدند احیای اکولوژیکی مهمترین نقش را در اکوتوریسم دارد که می‌تواند به رشد سریع فعالیت توریسم و توسعه پایدار در ابعاد مختلف آن بینجامد (Blangy, Mehta, 2006, p233). اکوتوریسم قصد دارد به شیوه خردمندانه‌ای با کمترین اثر منفی بر طبیعت و فرهنگ منطقه، بیشترین فایده را برای آن داشته باشد. اکوتوریسم به صورت متفاوتی نسبت به سایر بخش‌های توریسم مدیریت می‌شود. این شاخه از گردشگری براساس نتایج توسعه پایدار آن شناخته می‌شود که شامل حفاظت از محیط زیست، آموزش بازدیدکنندگان در زمینه پایداری و فایده رساندن به اجتماع محلی و ارتقاء معیشت آن‌ها می‌باشد (Wood, 2002, p7). اکوتوریسم سفری طبیعت محور با رویکرد حفاظتی از محیط زیست در جهت لذت بردن از طبیعت، فعالیت‌های ورزشی، آشنایی با فرهنگ جامعه میزبان و کمک به این جامعه در جهت افزایش درآمد و فرصت‌های شغلی آن، بدون کمترین آثار مخرب بر محیط طبیعی است که در قالب فعالیت‌هایی چون دامنه نوردی، کوهپیمایی و کوهنوردی صورت می‌پذیرد (Goodwin, 1998, 278; Boo, 1992, 418 Charles and etal, 2000, 558).

اکوتوریست کسی است که برای بهره‌گیری از طبیعت به چالش‌های فکری و فیزیکی می‌پردازد. وی به تعامل با مردم بومی علاقه مند است و تسهیلات ساده و بی‌تکلف را بر تسهیلات لوکس و تجملی ترجیح می‌دهد. اکوتوریست با مشارکت فعال خود در جستجوی کسب تجربه و یادگیری است و برای این تجربه ارزش قائل است (زاهدی، ۱۳۸۵، ص ۱۰۰). بنابراین هدف برنامه‌ریزی گردشگری این است که نیازهای تحقق اهداف توسعه گردشگری را شناسایی و آنها را تأمین کند (قاسمی، ۱۳۸۸، ص ۲۰۳).

جزیره قشم به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و اقلیمی خود، از ظرفیت‌های بالقوه بوم‌شناختی، نظیر سواحل بکر، تاق‌دیس‌ها و ناودیس‌های منحصر به فرد برای جذب گردشگر برخوردار است (بلوکباشی، ۱۳۸۵، ص ۴۴). این جزیره به جهت داشتن آب و هوایی گرم که فعالیت‌های مبتنی بر گردشگری دریایی را در اکثر فصول سال امکان‌پذیر می‌نماید، همچنین اتصال به آب‌های آزاد و داشتن ویژگی‌های اکوتوریستی منحصر به فرد دارای قابلیت فراوان در گردشگری می‌باشد. طبیعت زیبا، ارتفاعات و کوه‌ها، آثار باستانی، سواحل، جنگل‌های مانگرو و... می‌تواند این جزیره را در ردیف پردرآمدترین نقاط از نظر جلب و جذب گردشگر تبدیل کند (شاهنده، ۱۳۸۰، ص ۲۷۱).

عبدالرسول سنبلی، در پایان نامه‌اش به بررسی محدودیتها و قابلیت‌های توسعه منطقه آزاد تجاری- صنعتی قشم پرداخته است. نتایج بدست آمده از این پژوهش حاکی از آن است که موقعیت جغرافیایی مناسب می‌تواند نقش مهمی در فرایند توسعه منطقه آزاد قشم داشته باشد و آنچه که این مهم را با چالش مواجه کرده است ضعف مدیریتی و ناتوانی آن در جذب سرمایه گذاری داخلی و خارجی می‌باشد. به عبارت دیگر ضعف مدیریتی که در شاخص‌های

سیاسی توسعه مناطق آزاد مطرح شده‌اند، شاخص‌های جغرافیایی مناسب را تحت تأثیر قرار داده و در نتیجه عملکرد ضعیف شاخص‌های اقتصادی را موجب شده است (سنبل، ۱۳۷۸، ص ۱۲۵).

اقبال زاده در پایان نامه‌اش روندهای محیطی بر شکل‌گیری کسب و کارهای گردشگری در جزیره قشم را بررسی کرده است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها حاکی از آن است که عوامل مذکور بر روی توسعه کسب و کارهای گردشگری مبتنی بر طبیعت مؤثر می‌باشد (اقبال زاده، ۱۳۹۰، ص ۲۴۳).

روش تحقیق

نوع تحقیق کاربردی- توسعه‌ای و روش بررسی آن با توجه به ماهیت موضوع و مؤلفه‌های مورد بررسی توصیفی- تحلیلی است T روش جمع‌آوری اطلاعات اسنادی- پیمایشی است، از این نظر که بعضی اطلاعات لازم به صورت بررسی واقعیت‌ها و برخی دیگر به صورت مطالعه نظرات پاسخگویان گردآوری شده‌اند، برای ارزیابی توانمندی‌های اکوتوریستی منطقه مورد مطالعه از ابزار پرسشنامه استفاده شده است که پرسشنامه در قالب مقیاس ۵ گویه‌ای طراحی شد. جامعه آماری 103881 نفر می‌باشد و حجم نمونه از طریق نمونه‌گیری کوکران ۳۲۱ نفر برآورد و در پرسشنامه اعمال گردید، در نهایت برای تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از پرسشنامه از نرم افزار spss استفاده گردید و رابطه بین متغیرها در آن با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون بیان گردید.

فرمول شماره ۱: تعیین حجم نمونه

$$n \equiv \frac{t^2(Npq)}{t^2 pq + Nd^2}$$

منبع: ایزاک، استفان (۱۳۷۶)

N = حجم جامعه (103881)

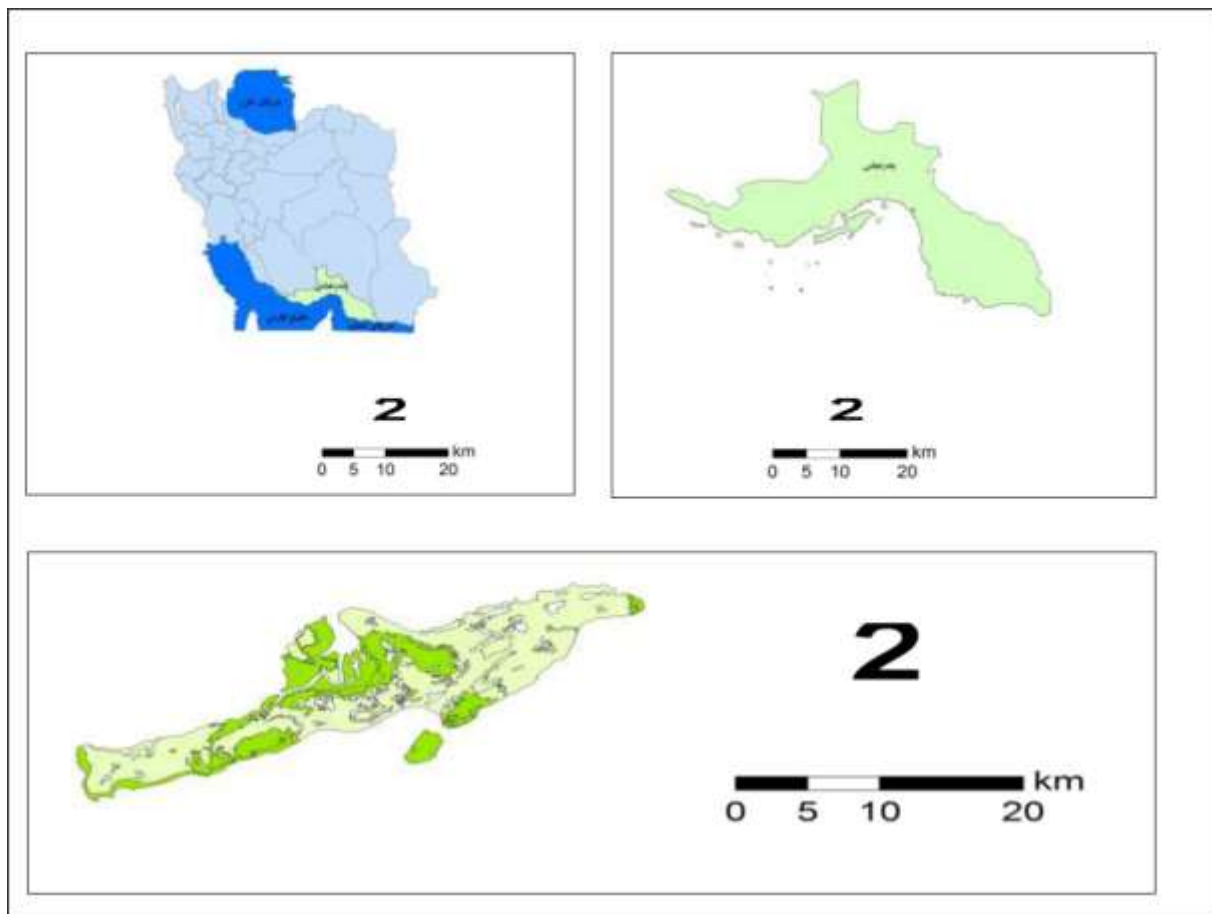
d = احتمال وجود عدم صفت (۰.۰۵)

n = حجم نمونه مورد نیاز

T = ۱/۹۶

محدوده مورد مطالعه

جزیره قشم در نزدیکی دهانه تنگه هرمز در خلیج فارس در ۵۶ درجه و ۱۶ دقیقه طول شرقی و ۲۶ درجه و ۵۷ دقیقه عرض شمالی قرار دارد. این جزیره بزرگترین جزیره خلیج فارس است و در ۲۲ کیلومتری بندرعباس، همچون نهنگی غول‌پیکر بر روی آب‌های آبی دریای فارس لمیده است. سر این نهنگ به سوی شمال خاوری و دمش به سوی جنوب باختری است. درازی جزیره قشم حدود ۱۳۵ کیلومتر و پهنایش در پهن‌ترین جا، از برآمدگی کرانه بندر لافت در بخش شمالی، تا برآمدگی کرانه شیب دراز در بخش جنوبی جزیره، حدود ۳۵ کیلومتر در باریک‌ترین جا، دماغه با سعیدو حدود ۱۰ کیلومتر و مساحت تمام جزیره ۱۶۲۸ کیلومتر مربع است. جزیره قشم با سه جزیره هرمز، هنگام و لارک شهرستان قشم را در استان هرمزگان شکل می‌دهد. کوتاه‌ترین راهی که جزیره قشم را به شهرستان بندرعباس می‌پیوندد.

شکل ۱: نقشه منطقه مورد مطالعه

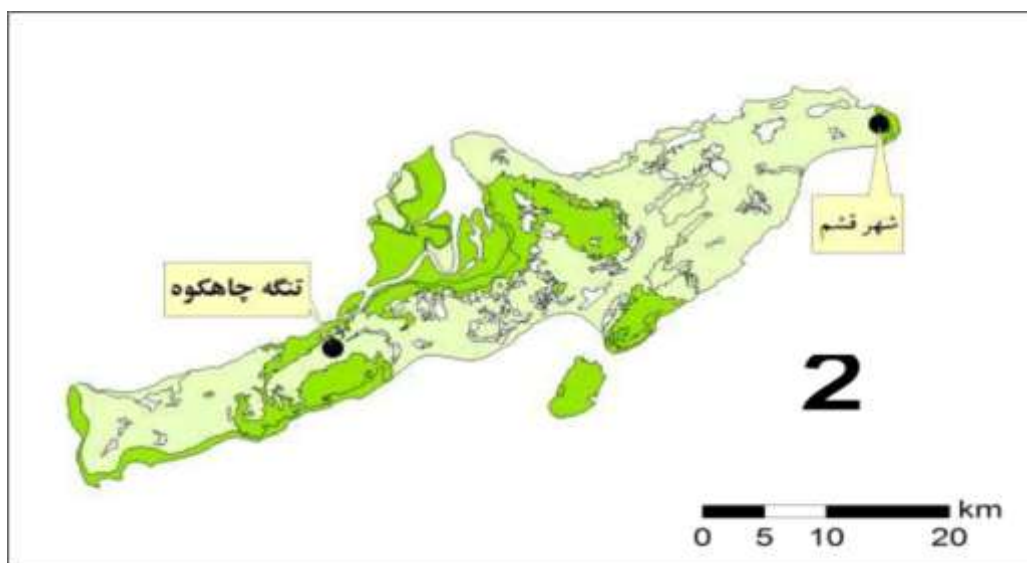
بحث و یافته‌ها

با توجه به اینکه گردشگری و بویژه اکوتوریسم یکی از مهم‌ترین پایه‌های توسعه اقتصادی جوامع را شکل می‌دهد بر این اساس تأثیر شگرفی در توسعه پایدار و عمران مناطق دارد و همچنین در گسترش فرصت‌های شغلی، ایجاد درآمد اضافی و فقر زدایی از جمله اثرات این فعالیت می‌باشد، اما در این میان خلأ برنامه‌ریزی کارآمد، در استراتژی‌های برنامه‌ریزی گردشگری احساس می‌شود. در این میان ابتدا به معرفی برخی از توانمندی‌های منطقه مورد مطالعه پرداخته و سپس مشکلات فراروی این توانمندی‌ها را با توجه به یافته‌های پژوهش مورد بررسی قرار می‌دهیم:

تنگه چاه کوه قشم

در حوالی روستای چاهو در کناره شمالی بخش غربی جزیره دو دره عمود برهم با دیواره‌های عمودی بلند دیده می‌شوند که مورفولوژی شبه کارستی را نشان می‌دهند. در کف یکی از دره‌ها که امتداد تقریباً شمالی جنوبی دارد حفره‌های کم‌عمق و نیمه‌عمیق چاه‌مانندی وجود دارند که محل انباشت و ذخیره آب‌های جاری شده در دره‌ها بوده و مورد استفاده اهالی منطقه قرار می‌گیرند. ورودی دره شمالی جنوبی از سمت شمال عریض‌تر و کم‌شیب‌تر است و شکل کمابیش U مانندی را نشان می‌دهد. هرچه به سمت جنوب پیش می‌رویم دره کم‌عرض‌تر شده و شیب آن افزایش می‌یابد. در انتها به شکل V درآمده و صعب‌العبور می‌شود. این مشخصات نشان‌دهنده سیلابی بودن دره است. دیواره‌های دره شیارها و خطوط فرسایشی موازی متعددی را نشان می‌دهند که بعضاً این شیارها عمق بیشتری

پیدا کرده و فرم‌های قاشقی یا قیفی را به خود می‌گیرند. جنس دیواره‌ها عمدتاً از ماسه‌سنگ آهکی سست بوده و به دلیل وجود میان لایه‌های مارن قرمز، سیلت و آهک شاهد انحلال و فرسایش‌های شدید در این بخش‌ها هستیم به نحوی که در تمامی طول دیواره دره حفره‌ها متعدد کوچک و بزرگ نمایان هستند. به نظر می‌رسد چاه‌های کم عمق آب که مورد استفاده اهالی قرار می‌گیرد توسط دست حفاری شده‌اند اما این حفاری در ادامه حفرات انحلالی عمیق صورت پذیرفته و در واقع کار طبیعت توسط بشر تکمیل شده است. همچنین در طول دره اصلی و دره عمود بر آن کانال باریک جوی ماندی دیده می‌شود که ظاهراً برای هدایت و انتقال آب دره‌ها به داخل چاه حفر شده است. این تنگه به دلیل دارا بودن دیواره‌های عمودی نسبتاً مرتفع، وجود شیارها و خطوط فرسایش موازی و عمیق و همچنین انواع حفره‌های نیمه کروی و بیضوی از زیبایی ویژه‌ای برخوردار است.

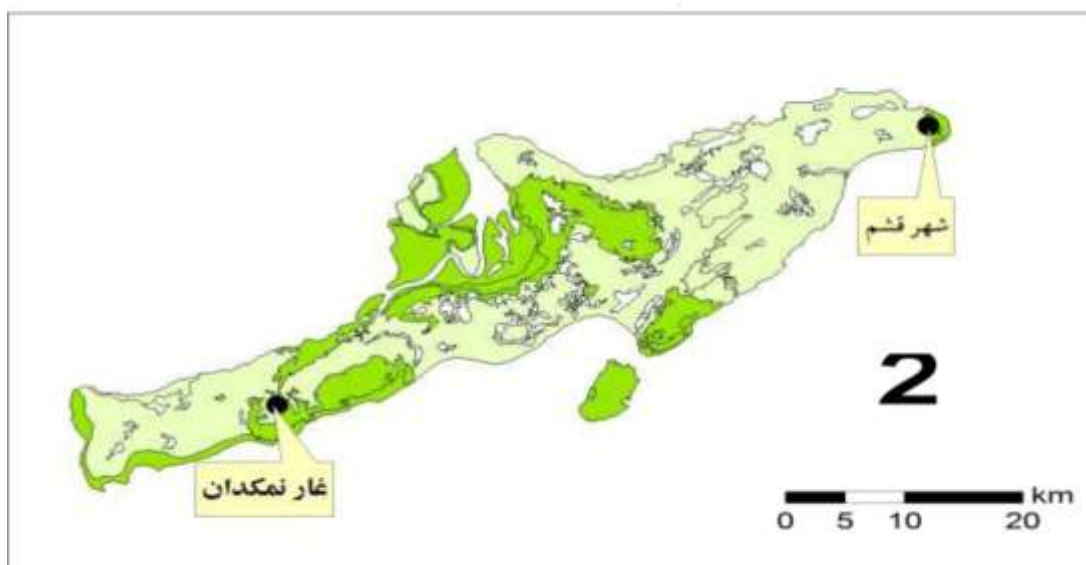

شکل ۲: نقشه موقعیت تنگه چاهکوه قشم. منبع: www.Bein ABIEN .com

غار نمکدان

سازند هرمز قدیمی‌ترین سازند موجود در جزیره قشم است که در بخش غربی آن به صورت گنبد نمکی نمکدان برونزد دارد. گنبد نمکی نمکدان تنها گنبد نمکی در جزیره قشم است که از میان دماغه جنوب، تاقدیس سلخ و دماغه شمال غربی تاقدیس باسعیدو بالا آمده است و در نقشه تقریباً دایره‌ای شکل و به قطر $7 \times 6/5$ کیلومتر است. بام گنبد توپوگرافی نامنظم دارد و دیواره آن بسیار پرشیب است. در بخش جنوبی گنبد نمکی نمکدان، غارهای نمکی (Salt Caves) بسیار زیبا و شگفت‌انگیزی وجود دارند. غار نمک در بخش جنوبی جزیره و در منتهی‌الیه غربی آن قرار گرفته است. دهانه غار رو به جنوب است و تا ژرفای حدود ۲۰ متری آن با نور روز روشنایی دارد. ژرفای غار نزدیک به ۱۰۰ متر، فرازای آن بین ۳ تا ۱۰ متر و پهنای متوسط غار ۵ متر است. اندازه‌های ذکر شده در زمان‌های مختلف دستخوش تغییر می‌شود و دلیل آن میزان بارندگی، نفوذ آب و انحلال و تبلور نمک است. شکل کل مسیر غار به صورت یک کمان کاملاً خمیده است و از حدود ۳۰ متری ژرفای آن پیچش مسیر به سمت چپ آغاز می‌شود و پس از طی حدود ۲۰ متر و رسیدن به یک فضای نسبتاً وسیع، مجدداً پیچشی به سمت چپ صورت می‌گیرد. این نقطه بلندترین قسمت سقف غار است.

دیواره ورودی غار تشکیل شده است از نوارهای رنگارنگ نمک و لایه‌های مختلفی از کانی‌های آهن‌دار - مانند هماتیت و اولیژیست - همچنین در مدخل غار آبیگری به طول بیست متر مشاهده می‌شود که میزان آب آن وابسته به میزان نزولات جوی و متغیر است. استلاکتیت‌ها و به ندرت استلاگمیت‌های نمکی از اولین پیچش غار قابل مشاهده هستند و به تدریج تعداد آنها افزایش می‌یابد. متأسفانه تعدادی از استلاکتیت‌های زیبای این غار تخریب و شکسته شده‌اند، به احتمال زیاد این کار توسط بازدیدکنندگان و برخی از اهالی بومی جزیره به منظور تهیه نمک طعام با کیفیت بالا صورت گرفته است (سازمان منطقه آزاد قشم، ۱۳۹۲).

شکل ۳: نقشه موقعیت غار نمکدان جزیره قشم منبع: www.BeinABein.com

با توجه به موضوع پژوهش حاضر که در راستای بررسی چالش‌های بوجود آمده از منظر عدم توجه به برنامه‌ریزی مطلوب اکوتوریسم در این بخش می‌باشد، لکن در این راستا ما نتایج شاخص‌های مورد بررسی را که از طریق پرسشنامه و مصاحبه و استفاده از منابع آماری فراهم گردیده بود به شکل زیر مورد بررسی قرار دادیم:

جدول شماره ۳: پدیده‌های مورد مطالعه

پدیده‌ها
پوشش گیاهی و رویشگاه
حیات وحش (منابع جانوری)
دره ستاره
جزایر مرجانی
جنگل‌های حرا
تنگه چاه کوه
غار نمک
کاسه سلخ
آب‌سنگ‌های مرجانی
توریسم
اکوتوریسم

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

در این میان براساس بررسی‌های میدانی صورت گرفته در منطقه هر یک از پدیده‌های فوق‌الذکر را از نظر ویژگی‌هایی که داشتند مورد بررسی قرار دادیم که در حقیقت از این پدیده‌ها می‌توان به عنوان توانمندی‌های ویژه اکوتوریستی در منطقه نام برد که در صورت ایجاد بسترهای مناسب همچون فراهم آوردن امکانات رفاهی در اطراف هر کدام از این پدیده‌های اکوتوریستی تبلیغات مؤثر می‌توان شاهد جذب حداکثری گردشگر در این مناطق بود.

جدول شماره ۴: ویژگی‌های پدیده‌های مورد مطالعه

پدیده‌های مورد مطالعه	ویژگی پدیده‌ها	مقیاس	نوع متغیر	نقش متغیر	انسانی یا طبیعی	ظرفیت تحمل	توانایی جذب	شکل پدیده	تنوع پدیده	آسیب پذیری
غار نمکی	کیفی	اسمی	مستقل	مستقل	طبیعی	بسیار بالا (بزرگ‌ترین غار نمکی جهان)	بسیار بالا	یک کمان کاملاً خمیده	غارهای نمکی	به دلیل پارتندگی
کاسه سلخ	کیفی	اسمی	مستقل	مستقل	طبیعی	بسیار بالا	بسیار وسیع و زیاده‌ویکر بودن.	مخروطی شکل	هزاران تپه بزرگ و زنده‌ای در آنجا	هیچ موجود زیست نمی‌کند
تنگه چاه کوه	کیفی	اسمی	مستقل	مستقل	طبیعی	بالا	متوسط	ضربدر برش خورده	چاه‌های کوچک و بزرگ	
جنگل‌های حرا	کیفی	رتبه‌ای	مستقل	مستقل	طبیعی	بسیار بالا	بسیار بالا		گونه‌های گیاهی و جانوری استثنایی	گیاهانی بسیار
پوشش گیاهی و رویشگاه حیات وحش (جانوری)	کیفی	رتبه‌ای	مستقل	وابسته	طبیعی	ضعیف	بالا		بسیار متنوع	بالا
دره ستاره	کیفی	اسمی	مستقل	مستقل	طبیعی	متوسط	بالا	ستاره	بسیار متنوع	بالا
جزایر مرجانی	کیفی	اسمی	مستقل	مستقل	طبیعی	متوسط	بالا		غنی‌ترین تنوع زیستی	بسیار حساس
آبسنگ‌های مرجانی	کیفی	اسمی	مستقل	مستقل	طبیعی	خوب	متوسط		غنی‌ترین موجودات زنده می‌گیرند	به سادگی مورد تخریب قرار می‌گیرند

منبع: سازمان منطقه آزاد قشم ۱۳۹۰ به نقل از قادری و همکاران

با توجه به موارد ذکر شده در منطقه مورد مطالعه با توجه به تحقیقات صورت گرفته توسط محققان نشان می‌دهد که وجود برخی از عوامل در محیط طبیعی و هم چنین بخش دیگری از عوامل در محیط اقتصادی و اجتماعی چالش‌هایی را در منطقه به وجود آورده است که در زیر به تفصیل بیان شده است:

جدول شماره ۱: چالش‌های اساسی فراروی روستاهای و شهرهای جزیر قشم

محیط طبیعی	محیط اقتصادی و اجتماعی
<ul style="list-style-type: none"> • بالا بودن رطوبت و شرجی بودن • وجود طوفانهای دریایی (فصلی و دوره ای) در برخی از جزایر • کمبود آب شیرین برای مصارف آشامیدنی و کشاورزی، شوری زمین و نامناسب بودن بخش اعظم خاک منطقه، خوردگی مصالح ابنیه و تأسیسات • به لحاظ شرایط اقلیمی ضعف ارتباطات بین جزایر و ساحل کشور • پایین بودن میزان نزولات جوی و رگباری بودن • واقع شدن برخی جزایر بر روی خط زلزله 	<ul style="list-style-type: none"> • سنتی بودن شیوه صید در جزیره و پایین بودن میزان بازدهی آن • عدم پیوستگی بین بعضی از جزایر و ایزوله بودن آن، فقدان اسکله مرجع سنگی برای بهره گیری شناورها در برخی جزایر • رکود فعالیتهای اقتصادی مولد در برخی از جزایر از قبیل صید و... در قبال رواج فعالیتهای قاچاق و کاذب • فقدان تأسیسات شیلاتی در برخی از جزایر بزرگ شهرستان قشم از قبیل سردخانه، یخ سازی و... در جزیره • کمبود تأسیسات و تجهیزات زیربنایی در برخی از جزایر شهرستان • فقدان ارتباط منظم و مستمر برخی از جزایر بندرعباس و قشم

منبع: اکبرپور سراسکانرود و نوربخش، ۱۳۸۹

پس از بررسی‌های صورت گرفته در منطقه و تجزیه و تحلیل انجام گرفته بین گردشگری و پتانسیل‌های موجود در منطقه از نظر گردشگری مشخص شد که در بررسی و تحلیل رابطه بین توسعه زیر ساخت‌های اقتصادی، اجتماعی،

فرهنگی و تأثیر آن در جذب گردشگران رابطه معنی داری بین گسترش این زیر ساخت‌ها با جذب گردشگر در منطقه وجود دارد که این معنی داری با توجه به اینکه $Sig=0$ بوده است بیانگر این است که معنا داری بین متغیرها در سطح ۹۹ درصد بیان شده است. جدول ۳ بیانگر رابطه بین این دو متغیر در منطقه بوده است که رابطه زیر را بیان می‌دارد.

جدول ۳: همبستگی بین شاخص‌های زیر بنایی با توسعه گردشگری در منطقه

مدیریت محلی	جذب گردشگر	همبستگی پیرسون
۰۴۸	۱	زیرساخت‌های موجود در منطقه
۰۰۰	-	معنی داری
۳۲۱	۳۲۱	تعداد پرسشنامه
۱	۰۴۸	توسعه گردشگری
-	۰۰۰	معنی داری
۳۲۱	۳۲۱	تعداد پرسشنامه

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

در مرحله دوم با توجه به فرضیه پژوهش رابطه بین نقش مدیریت محلی در جذب گردشگران در منطقه مورد بررسی قرار گرفت که با توجه به داده‌های تجزیه و تحلیل شده از نظرات مردمی نشان داد که رابطه معنی داری بین دو متغیر برقرار بوده است یعنی نمی‌توان عنوان نمود که در منطقه مورد مطالعه بین نقش مدیریتی و جذب گردشگر رابطه وجود ندارد به طوری که $Sig= 0.04$ بوده و نشان می‌دهد معنی داری در سطح ۹۵ درصد بین این دو شاخص برقرار بوده است به طوری که با ساماندهی نقش مدیریت میزان گردشگر در منطقه روند افزایشی را نشان می‌دهد، مطابق جدول ۴ که این رابطه را بیان می‌دارد.

جدول ۴: همبستگی بین مدیریت محلی و جذب گردشگر در منطقه

مدیریت محلی	جذب گردشگر	همبستگی پیرسون
۰۲۶	۱	جذب گردشگر
۰۰۴	-	معنی داری
۳۲۱	۳۲۱	تعداد پرسشنامه
۱	۰۲۶	مدیریت محلی
-	۰۰۴	معنی داری
۳۲۱	۳۲۱	تعداد پرسشنامه

منبع: یافته‌های تحقیق

اشتغال قشم و گردشگری

امروزه فعالیت‌های گردشگری یکی از بزرگترین فعالیت‌های اقتصادی ایجاد کننده مشاغل خدماتی در جهان به شمار می‌رود و به همین دلیل از اهمیت بسیار بالایی در میان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه برخوردار است.

جدول شماره ۲: نرخ اشتغال جزیره قشم در بخش‌های مختلف

نام برنامه/ فعالیت	متوسط شاغلین در سال مورد گزارش (تعداد نفر)
تولید، صنعت و معدن	۸۲۰۰
تجارت و خدمات عمومی	۱۳۳۷۰
کشاورزی و شیلات	۶۰۰۰
عمران و ساختمان	۱۰۰۰۰
سیاحتی و گردشگری	۱۴۳۰
جمع کل	۳۹۰۰۰

منبع: سازمان منطقه آزاد قشم ۱۳۹۰ به نقل از قادری و همکاران

توسعه گردشگری باعث افزایش فرصت‌های شغلی، ایجاد درآمد و دستمزد برای بومیان و افراد محلی می‌شود. در منطقه آزاد قشم ۱۴۳۰ فرصت شغلی بواسطه گردشگری ایجاد شده است که با توسعه زیرساخت‌های گردشگری در منطقه حجم زیادی از نیروی کار جذب شده و نرخ بیکاری ۵/۳ درصدی قشم کاهش می‌یابد (قادری و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۷۱).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بررسی‌های انجام گرفته در مورد اکوتوریسم جزیره قشم نشان می‌دهد که این جزیره از توانمندی بسیار بالایی در جذب گردشگر برخوردار است اما متأسفانه به دلیل کم توجهی در برنامه‌ریزی‌ها و نبود زیرساخت‌های لازم برای اسکان و توسعه ظرفیت تحمل جزیره، شاهد کم بازده بودن اکوتوریسم در منطقه هستیم تا جایی که بی توجهی‌ها و عدم آموزش صحیح در زمینه‌های اکوتوریستی جزیره منجر به تهدیداتی علیه این نوع از گردشگری شده است و ژئوپارک جزیره قشم که اولین ژئوپارک خاورمیانه می‌باشد از سازمان یونسکو اخطار می‌گیرد تا جایی که اگر اقدامات صحیحی در این زمینه صورت نگیرد شاهد حذف این پدیده گردشگری در سازمان یونسکو هستیم. البته در این رابطه همانطوری که نتایج به دست آمده از داده‌های spss نشان داد، نقش مدیریت محلی در تقویت این توانمندی‌ها بسیار مهم بوده و با معنی داری ۰۰۴ در آزمون پیرسون بیان گردید، هم چنین در آزمون دیگری مشخص شد که نبود زیر ساخت‌های مناسب، که این زیر ساخت‌ها شامل کمبود نیروی‌های آموزش دیده و متخصص برای معرفی جاذبه‌های گردشگری، عدم آشنایی با دانش روز گردشگری، فصلی بودن خدمات می‌باشند. در حقیقت رابطه بین این زیر ساخت‌ها با توسعه گردشگری با آزمون پیرسون بیان گردید که سطح معنی داری sig=000 است که در حقیقت تأیید نمود که این زیر ساخت‌ها به صورت ۹۹ درصد در توسعه گردشگری منطقه تأثیر گذار بوده‌اند و نبود آنها مشکل بزرگ را برای منطقه بوجود آورده است که به تفصیل بیان گردید.

هم چنین نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که در بررسی و تحلیل رابطه بین توسعه زیر ساخت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تأثیر آن در جذب گردشگران به منطقه رابطه معنی داری بین گسترش این زیر ساخت‌ها با جذب گردشگر در منطقه وجود دارد. و هم چنین رابطه معنی داری بین نقش مدیریت محلی و جذب گردشگران وجود دارد. نتایج دال بر این است که اگر در مدیریت محلی تغییر و تحولات مثبتی در زمینه اکوتوریست صورت گیرد و توجه بیشتری به این نوع از گردشگری شود و هم چنین در زمینه‌های جذب سرمایه گذاری در اکوتوریسم گام برداشته شود با توجه به پتانسیل بسیار بالای این جزیره در زمینه اکوتوریسم می‌توان شاهد رشد و توسعه اکوتوریست در جزیره شد و بر تعداد اکوتوریست‌های این منطقه افزود و در نهایت پیشنهادهای زیر در این راستا بیان گردید:

- توسعه زیر ساخت‌های اقامتی، تفریحی و رفاهی در کنار جاذبه‌های اکوتوریستی با توجه به مسائل زیست محیطی (سازگاری مجتمع گردشگری با محیط پیرامون)
- آموزش تورگردانان متخصص در زمینه طبیعت گردی

- مشارکت مردم محلی در منافع حاصل از اکوتوریست جزیره و ایجاد احساس تعلق به ژئوپارک جزیره قشم در جهت جلوگیری از تخریب آن
- آگاه سازی جامعه بومی به اکوسیستم و زیست بوم منطقه
- کنترل تعداد گردشگران در زمان‌های اوج گردشگری
- نظارت بر جاذبه‌های اکوتوریستی و جلوگیری از تخریب آن‌ها
- توجه ویژه به ژئومورفوتوریسم و گردشگری ساحلی
- گسترش طبیعت گردی و گردشگری درمانی در جزیره
- تسریع در اتمام و به بهره برداری رساندن زیرساخت‌های گردشگری مورد نیاز (امینی و همکاران، ۱۳۹۰).

منابع

- اذانی، مهری، ضرابی، اصغر، (۱۳۸۴)، معنی و مفهوم توسعه پایدار در جهان صنعتی و در حال توسعه، تهران، مجله رشد آموزش جغرافیا، انتشارات شرکت پاپ نشر کتابهای درسی ایران.
- اقبال زاده، آلاله (۱۳۹۰) شناسایی روندهای محیطی مؤثر برکسب و کارهای گردشگری مبتنی بر طبیعت (مطالعه موردی: جزیره قشم) دانشگاه تهران. دانشکده مدیریت. گروه کارآفرینی. رشته مدیریت کارآفرینی-بخش عمومی
- اکبرپور سراسکانرود، محمد و نوربخش، فاطمه (۱۳۸۹)، نقش اکوتوریسم در توسعه پایدار شهری و روستایی نمونه موردی " جزیره قشم"، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۲.
- امینی، محمد تقی، عباسی، محمدرضا و پیرعلی، علیرضا (۱۳۹۰)، تدوین راهبرد توسعه صنعت گردشگری منطقه آزاد قشمبا استفاده از مدل سوات، مدیریت و فرایند توسعه، شماره ۷۶،
- امینی محمدتقی، عباسی محمدرضا، پیرعلی علیرضا (۱۳۹۰). تدوین راهبرد توسعه صنعت گردشگری منطقه آزاد قشم با استفاده از مدل سوات. ۱. ۱۳۹۰؛ ۲۴ (۲): ۱۵۵-۱۶۹.
- ایزاک، استفان (۱۳۷۶) راهنمای تحقیق و ارزشیابی در روان‌شناسی و علوم تربیتی. ترجمه علی دلاور، تهران: نشر ارسباران
- بلوکباشی، علی (۱۳۸۵). جزیره قش. م. تهران: دفتر پژوهشهای فرهنگی.
- پرنون، زیبا و واحیدیان بیکی، لیلا (۱۳۹۲)، توسعه گردشگری جزیره قشم با استفاده از پتانسیل‌های فرهنگ عامه (فولکلور) بر مبنای مدل اینسکیپ، همایش خلیج فارس.
- حلاجی ثانی، مصطفی (۱۳۷۶) توریسم در رامسر، انتشارات معین، تهران
- خشنود، اعظم (۱۳۸۶) بررسی توانمندیهای اکوتوریسم جزیره خارک، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات
- زاهدی، شمس السادات (۱۳۸۵). مبانی توریسم و توسعه پایدار، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- سازمان منطقه آزاد قشم، ۱۳۹۲.
- سنبللی، عبدالرسول (۱۳۷۸)؛ بررسی محدودیتها و قابلیت‌های توسعه منطقه آزاد تجاری- صنعتی قشم، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا
- شاهنده، بهزاد (۱۳۸۰)؛ اکوتوریسم تنها طبیعتگردی نیست، نشریه سفر ۱۳۸۰.
- فنل، ای. د. (۱۳۸۵)، ((مقدمه‌ای بر طبیعت گردی))، ترجمه جعفر اولادی قادیکلایی، مازندران، انتشارات دانشگاه مازندران.
- قاسمی، ایرج (۱۳۸۸) برنامه‌ریزی کالبدی حوزه‌های گردشگری روستایی، تهران، چاپ اول، انتشارات بنیاد مسکن انقلاب اسلامی.
- قادری، اسماعیل (۱۳۸۳)؛ آشنایی با صنعت جهانگردی (۲) ماهنامه کجا، شماره ۱، دی ماه.
- قادری، اسماعیل، فرجی راد، عبدالرض و بروجی، سمیرا، (۱۳۹۰)؛ جایگاه گردشگری در سیاستها و برنامه‌های توسعه مناطق آزاد (مطالعه موردی: قشم)، فصلنامه فضای گردشگری، سال اول، شماره اول، ۱۳۹۰.

نصیری زاده، حمید رضا و توتونچی، جلیل (۱۳۸۲)، جهانگردی و اشتغال. سیمینار بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران. تهران: سازمان ایرانگردی و جهانگردی.

Blangy, Sylvie; Mehta, Hitesh (2006), Ecotourism and ecological restoration, *Journal for Nature Conservation* 14 (2006) 233—236.

Goodwin, H. (1998), In pursuit of Ecotourism, *Biodiversity and conservation* 5(3), pp.227-292.

Gunn, Clare A, (2002), *Tourism planning: Basics concepts Cases/* Clare A. Gunn, and Turgut Var. 4th ed. Routledge.

Hall, C. M. 2006. *The Geography of Tourism and Recreation Environment, place and space*, Routledge, London, 427 pages.

McDill Marc, Gabriela Silva, James Finely, Jonathan Kays (1999), *Promoting Ecotourism on Private Lands, Final Report, Submitted North East Regional Center for Rural Development.*

Rinzin, C., (2007). Ecotourism As A Mechanism For Sustainable Development: The case Of Bhutan. *Environmental Sciences*, 4(2), 109-125.

Wallarce, G. N. & Pierce, S. M. (1996), "An analysis of ecotourism in Amazon, Brazil". *Annals of tourism research*, Vol. 23.

Wood, Megan Epler: *Ecotourism 2002, principles, practices & policies for sustainability /* UNEP.

www.qeshm.ir

www.BeinABein.com